Прегледни рад
УДК: 37.019.3::78(497.11)
613.71/.73-057.874(497.11)
781.7(497.115)
DOI: 10.5937/zrffp56-69124

ОСТВАРИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ НА ОСНОВАМА НАРОДНИХ ИГАРА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ: ИСТОРИЈСКО-ДИДАКТИЧКО--МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП

Дањелка М. КОВАЧ[1]

Универзитет Едуконс у Сремској Каменици
Учитељски факултет
Сремска Каменица (Србија)

Биљана М. ПАВЛОВИЋ[2]

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу
Катедра за методику наставе
Лепосавић (Србија)

Ивица Д. НИКОЛИЋ[3]

Универзитет Едуконс у Сремској Каменици
Учитељски факултет
Сремска Каменица (Србија)

[1] andjakovac@yahoo.com; https://orcid.org/0009-0006-0752-3340
[2] biljana.pavlovic@yandex.ru; https://orcid.org/0000-0001-6150-6476
[3] ivica.nikolic@educons.edu.rs; https://orcid.org/0000-0003-0313-2247

Примљен: 10. 7. 2026.
Прихваћен: 21. 9. 2026.

ОСТВАРИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ НА ОСНОВАМА НАРОДНИХ ИГАРА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ: ИСТОРИЈСКО-ДИДАКТИЧКО--МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП

Кључне речи:
основношколска настава;
музичка и физичка култура;
традиционалне народне игре са Косова и Метохије.

Сажетак. У раду се разматрају могућности остваривања задатака физичког васпитања у основношколској настави музичке културе применом традиционалних косовскометохијских народних игара. Циљ рада је да се сагледају могућности примене народних игара са певањем у настави, као и да се утврде знања, способности, ставови и уверења који се код ученика могу развијати њиховом применом. Са циљем сагледавања смисла и значаја физичког васпитања, анализирана су схватања и ставови значајних педагога кроз историју педагогије у вези са овим васпитним подручјем. Резултати указују на то да косовскометохијске народне игре могу представљати значајан васпитнообразовни садржај у настави, будући да њихова примена доприноси развоју моторичких и музичких способности, као и упознавању, неговању и очувању традиционалног музичког наслеђа овог подручја. На тај начин отварају се могућности за успостављање корелације између наставе музичке и физичке културе, уз истовремено остваривање циљева музичког, физичког и националног васпитања. У истраживању су примењене методе анализе и синтезе.

стр. 329–349

Основе развоја и значај физичког васпитања

Физичко васпитање представља важан предуслов свестраног и складног развоја личности. Својим садржајима доприноси развоју физичких и духовних способности човека, због чега је овом васпитном подручју одувек придаван велики значај. У Спарти је васпитање имало изразито војно-физички карактер. Већ од седме године дечаци су се обучавали првенствено са циљем развијања физичке издржљивости. У Атини је васпитање имало другачији карактер. Млади су се обучавали читању, писању, рачунању и музичким вештинама, док су се дечаци и младићи бавили и гимнастиком. Тежило се хармоничном развоју тела и интелектуалних способности, као и развијању смисла за лепоту и склад (Zaninović, 1985).

Платон је посебно истицао повезаност музике и гимнастике. Сматрао је да музика доприноси духовном развоју човека, а гимнастика здрављу и снази тела. У њиховом јединству видео је могућност складног физичког и душевног развоја младих, па су физичко и музичко васпитање, према његовом схватању, представљали основу образовања и васпитања (Platon, 1939, стр. 40). Аристотел је такође истицао значај физичког васпитања и сматрао да у школама посебну пажњу треба посветити развијању лепоте тела, снаге и спретности, као и усвајању борилачких вештина (Kačapor, 2003, стр. 30).

Иако се средњовековно васпитање одвијало у духу теолошких схватања, индивидуално васпитање племића подразумевало је и физички развој и васпитање. Витешке вештине, попут јахања, бацања копља, мачевања, лова и пливања, биле су у функцији припреме снажног и издржљивог витеза-ратника (Krulj i dr., 2003, стр. 84). Са појавом хуманистички оријентисаних педагога, који су као основни циљ васпитања поставили хармоничан развој душе и тела, физичко васпитање добија све већи значај. Међу првим представницима хуманистичке педагогије који су у школе увели физичко васпитање био је Виторино да Фелтре. Поред њега, Франсоа Рабле такође је инсистирао на физичком васпитању и активностима усмереним на јачање тела (Krulj i dr., 2003, стр. 61).

Фребел је игру поставио као окосницу васпитања деце предшколског узраста. Прецизније је одредио њену функцију у васпитном процесу и разрадио целовит систем игара, од којих је велики број био праћен песмом. Према Фребеловом схватању, игра је представљала незаобилазан садржај физичког васпитања, али и „најчистији и најдуховнији продукт човека" (Kačapor, 2003, стр. 180).

Значај физичког васпитања истицали су и представници утопијског социјализма. Томас Мор је међу првима довео у везу физичко и естетско васпитање (Zaninović, 1985, стр. 70). Коменски је наглашавао да човека треба васпитавати „у свим аспектима, а не парцијално, само у неким правцима" (1997, стр. 14). Стога је препоручивао физичке вежбе, здраву исхрану, умерен начин живота, рад и одмор, не занемарујући ниједну од компоненти које се и данас сматрају значајним за целовит и хармоничан развој личности.

Џон Лок (1950, стр. 9–10) видео је у физичком васпитању важно средство развоја целокупне личности. Осмислио је програм рада и поставио јасне захтеве: 1) одбацити све што слаби природну отпорност организма, укључујући претерано утопљавање деце и њихово претерано заштићивање од хладноће; 2) од раног детињства учити децу пливању; 3) што више времена проводити на чистом ваздуху и у таквим условима се играти; 4) носити комотну, а не тесну одећу која не омета правилан физички развој; 5) придржавати се умерене исхране; 6) обезбедити деци довољно здравог сна. Остваривањем ових захтева, уз одговарајуће вежбе и стицање здравих навика, стварају се основни услови за физичко јачање организма и задовољавање основних потреба деце у погледу здравља и физичке отпорности, сматрао је Лок.

Многе идеје Џона Лока прихватио је и даље разрадио Жан Жак Русо, дајући им још изразитији природни карактер. У средишту Русоовог схватања васпитања налазе се природност и слобода. Говорио је да је природни покрет „покрет човека према човеку", а повратак природи представља припрему за живот у друштву. „Посматрајте природу и идите путем који она означава. Природа непрестано обликује децу: она јача њихово тело разним искушењима, учећи их шта је тегоба и бол. У тој борби са разним искушењима дете ојача" (Ruso, 1989, стр. 24). Русо је сматрао да на физичком развоју васпитаника треба непрестано радити, јер „нејако тело слаби душу" (Ruso, 1989, стр. 33).

У свом делу *О васпитању умном, моралном и телесном* Херберт Спенсер истакао је потребу оспособљавања младих за суочавање са животним проблемима и тешкоћама. Сматрао је да васпитање треба организовати тако „да се млади спремају не само духовно за умну борбу, него и да се физички развијају и јачају, како би могли поднети физички напор који их у животу чека" (Спенсер, 1921, стр. 162). Посебно је наглашавао значај здраве и умерене исхране за правилан физички развој детета.

Током XIX века физичком васпитању посвећивана је значајна пажња у оквиру школског образовања. Шарл Фуријe сматрао је да у раном детињству посебну пажњу треба усмерити на физичко јачање и развој. Етјен Кабе физичко васпитање видео је као основу целокупног васпитања деце до поласка у школу и истицао значај улоге мајке у развијању навика које доприносе здрављу и физичкој спремности детета. Након поласка у школу, дете треба да настави са физичким активностима, гимнастиком и систематским вежбањем, како би се развијали снага, здравље и окретност (Kačapor, 2003, стр. 202–207).

Свесни великог значаја физичког васпитања, савремени педагози посветили су овој васпитној компоненти значајну пажњу у својим радовима. Јован Ђорђевић и Никола Поткоњак истичу да је физичка развијеност једна од основних потреба сваког човека и предуслов доброг здравља, као и остваривања радних, стваралачких и свакодневних животних активности. Према њиховом схватању, физичко васпитање доприноси развоју телесних својстава личности, психофизичких способности, здравља и моралности. Здрав и правилно развијен организам значајан је како за појединца и његову личну срећу тако и за целокупну заједницу, у оквиру које појединац ради, привређује и испуњава своје друштвене обавезе (Đorđević i Potkonjak, 1983). Ови аутори посебно наглашавају повезаност физичког и здравственог васпитања, па се у литератури ово васпитно подручје среће и под називом физичко-здравствено васпитање.

Пажљиво осмишљеним садржајима, методама и облицима рада, „физичко васпитање подстиче телесни развој младих, усавршава њихову моторику, развија свест о значају бављења физичком културом и потребу унапређивања сопственог здравља и телесног развоја" (Влаховић и др., 1996, стр. 194). Пун смисао физичко васпитање добија у повезаности и јединству са другим подручјима васпитања – моралним, естетским, радним, интелектуалним и еколошким. Оно има задатак да допринесе свестраном и аутентичном развоју личности. Миле Илић физичко васпитање тумачи као „педагошко-психолошки утемељен и методички конципиран процес физичког вежбања у циљу развоја физичких снага, моторичких способности, одржавања кондиције, побољшања здравља, формирања позитивних особина воље и карактера и социјалне адаптације личности" (Ilić, 2003, стр. 31). Он наглашава да у физичком васпитању не доминира такмичење, што је карактеристично за спортске активности, већ се кроз физичке активности подстиче целовит развој личности.

Круљ и сарадници указују на то да остваривању циљева физичког васпитања доприносе не само физичке вежбе већ и различити облици игара, који омогућавају физички развој, као и стицање сазнања и развијање емоционалног живота индивидуе (Krulj i dr., 2003). Физичко васпитање тако треба да допринесе неговању здравља, усавршавању моторике и развијању лепих и

складних покрета тела, као и позитивних социјалних ставова. Оно треба да омогући усвајање суштинских вредности спорта и развијање спортског духа, које карактеришу етичност, фер-плеј и поштење, тимски рад, посвећеност, поштовање себе и других учесника, храброст, заједништво, солидарност и брига о здрављу (Маврић и др., 2014, стр. 498). Правилно усмерено и вођено, физичко васпитање може послужити као основа хуманистичког формирања и обликовања личности ученика. Бранко Јовановић истиче значај физичког васпитања у одржавању, обнављању и увећавању психофизичке енергије, повећању животног оптимизма и подстицању сврсисходног коришћења слободног времена, што се позитивно одражава на радну продуктивност, ментално и физичко здравље (2018, стр. 207).

Најзначајнији задаци физичког васпитања односе се на бригу о здрављу и развијање хигијенских навика; правилан физички раст и развој организма; стицање знања, вештина и навика; развијање моторичких способности, координације покрета, издржљивости, снаге, брзине и окретности; развијање смисла за лепо и складно кроз телесне покрете; развијање интересовања за активности које доприносе активном одмору, физичкој забави и разоноди; као и морално обогаћивање личности, усвајање етичких вредности, развијање моралних својстава личности и културног понашања, свесне и радне дисциплине, хуманости, колективности, воље и карактера (Branković i Ilić, 2003, стр. 61).

Физичко васпитање, заједно са уметношћу, „даје најширу могућност за развој телесног, духовног и друштвеног бића младих" (Momčilović, 2008, стр. 44). Иако се задаци физичког васпитања у највећој мери остварују у настави физичке културе, неопходно је истаћи значај музичких и културно-уметничких активности, попут фолклорних и плесних секција, које значајно доприносе физичком развоју. У контексту развијања физичке културе, Зоран Момчиловић истиче значај фолклора и других видова плеса: „Реч је о традиционалним облицима друштвеног активизма који враћају човека његовом културном бићу и који су најаутентичнији израз играчке природе човека" (Momčilović, 2008, стр. 43). За разлику од духа беспоштедног ривалства, у овим играма преовлађују сарадња и толеранција. Такође, оне омогућавају дечацима и девојчицама да се заједно играју, чиме се подстичу равноправно учешће и заједништво (Momčilović, 2008, стр. 44). Савремена истраживања традиционалних игара у настави указују на значај различитих методичких приступа у развијању моторичких способности и мотивације ученика (Nikolaki et al., 2023). Различите народне игре и плесови могу представљати значајан садржај за развој физичких способности и очување здравља, као и за остваривање појединих задатака физичког и музичког васпитања.

Игра као средство васпитања и образовања

Игра је сложена активност „уткана у све људске делатности" (Kamenov, 1986, стр. 78), коју одликују слобода и добровољно прихватање правила. Према Емилу Каменову, суштина игре огледа се у „напору да се афирмише сопствено Ја, да се учествује у стварности на начин који није ограничен ни улогом коју су доделили одрасли, ни сопственим могућностима које се тек развијају, ни могућим непријатним последицама којима прети обичан живот, уколико се одступи од конвенционалног понашања" (Kamenov, 1986, стр. 78). Игра и развој човека одувек су били тесно повезани, па идеја о њеној васпитној вредности и образовној улози има дугу традицију.

У Старој Грчкој плес је сматран једним од важних средстава васпитања слободног грађанина. Платон је међу првима истицао да су игра и плес природна потреба човека (Platon, 1957, стр. 57), док је Ликург наглашавао значај кретања и спортских игара (Zaninović, 1985, стр. 13). Код старих Грка били су присутни и имитативни плесови. Плес Глаукс изводио се у част богиње Атине, а обухватао је покрете главом лево-десно, као и махање рукама налик покретима крила. Заштитницом плесне уметности сматрана је муза Терпсихора. У Риму су били познати ратнички плесови, који су се изводили у част Марса, бога рата (Boli i Popović, 2011, стр. 24–25).

Марк Фабије Квинтилијан указивао је на значај игре у васпитању деце раног узраста. Игру је препоручивао као метод уз чију помоћ дете учи са задовољством (Каменов, 1997, стр. 58). У својој *Материнској школи* Коменски је игру препоручивао као садржај погодан за припремање деце за полазак у школу, али и као везу између раног детињства и школског доба (1997, стр. 21). Џон Лок је сматрао да деци треба омогућити да кроз игру и забаву испоље своје природне склоности. Посматрајући децу у игри, родитељи могу лакше да сазнају чему деца природно теже, какве су и колике њихове могућности и способности, те да, у складу с тим, усмеравају њихов даљи развој (Лок, 1950, стр. 15).

Крајем XIX века настају класичне теорије игре: 1) теорија Херберта Спенсера о вишку енергије, која се испољава кроз игру; 2) Холова атавистичка теорија, према којој се у игри детета огледају развојни путеви човечанства; 3) Гросова теорија самоваспитања, према којој се у игри испољавају инстинкти, стичу искуства и развијају способности неопходне за опстанак. Грос је сматрао да је биолошки задатак игре да представља школу природног самоваспитања, саморазвоја и увежбавања природних склоности детета. У том смислу, истицао је да је игра најбоља припрема за будући живот, јер „у игри дете увежбава и развија оне способности које ће му касније бити потребне" (Vigotski, 1996, стр. 31). За Пијажеа дечје игре имају велики значај за емоционални развој. С обзиром на то да у игри деца испробавају своје физичке способности, Пијаже их је сматрао изузетно значајним за физички,

али и духовни развој. Виготски игру је сматрао важном етапом у развоју дечјих сазнајних функција. Према његовом мишљењу, игра је „практична машта или машта у дејству, а тако и пут да дете искаже емоције и вреднује своје друштвено искуство" (Potkonjak i Šimleša, 1989, стр. 257).

Данијел Борисович Ељконин истиче друштвену улогу игре. Према његовом схватању, „игра је друштвена по свом садржају управо зато што је друштвена по својој природи, по свом пореклу, тј. она настаје из услова живота детета у друштву" (Borisovič Eljkonjin, 1990, стр. 28–29). Игра је увек повезана са дечјим потребама „и представља њихово специфично задовољење. Отуда се и деца сасвим другачије односе према задацима који се појављују у игри, него кад су им они постављени на неки други начин" (Kamenov, 1986, стр. 60). У игри су деца опуштенија, што доприноси њиховој већој мотивацији за учење и лакшем усвајању знања.

Вићентије Ракић своја схватања о функцији игре и уметности у васпитању изнео је у раду *Васпитање игром и уметношћу* (1979). Он сматра да у животу непрекидно делују две врсте снага, односно способности – способност за понављање и способност за промену – које је неопходно развијати. Ове снаге су међусобно условљене и зависе од вежбања. Игра и уметност ослобађају човека од свакодневне монотоније и стереотипа и отклањају сметње за развој вољних способности, подстичући развој способности за промену. Оне значајно доприносе успостављању унутрашње равнотеже и хармонији живота. Ракић наглашава да игра и уметност подстичу одушевљење и полет, побуђујући снаге које су у свакодневном животу недовољно активне, те развијају и јачају опште снаге и интересовања која обогаћују духовни живот. Према његовом схватању, управо својом покретачком функцијом уметност и игра доприносе стварању расположења које позитивно утиче на развој снага за промену. Игра, такође, доприноси социјализацији, повезује појединце и народе, развија смисао за колективни рад и подстиче развијање других моралних вредности, као што су самопоуздање, предузимљивост, одлучност, храброст и уздржљивост. Истовремено, она доприноси развоју телесне окретности и хитрине, естетског укуса, стваралачких способности и префињености. Уопште, уметност и игра изузетно су делотворне у подстицању и развијању снага за промену, односно оних снага које телу дају свежину и окретност, а духу живост и продубљеност. Према Ракићевом тумачењу, игра и уметност имају посебно важну улогу у детињству, када се снаге за понављање и снаге за промену интензивно развијају. Игра омогућава детету природно испољавање способности за развој, духовну и телесну гипкост, независност и слободно расуђивање, све до постизања унутрашње стабилности. Посебну вредност музике и плеса он види у томе што у нама развијају „осетљивост за покрете тела, који служе као подлога за све моторне делатности организма" (Ракић, 1979, стр. 39). Из ових разлога, Ракић сматра да игра и уметност треба да буду богато заступљени у

васпитању и образовању. Савремена истраживања такође указују на значај народних игара у настави музичке културе и на потребу прилагођавања начина њихове обраде узрасту ученика (Tratnjek & Kovačić, 2023).

Циљеви и задаци физичког васпитања у настави остварују се кроз деци привлачне, осмишљене и занимљиве садржаје. Поред различитих спортских игара, остваривању задатака физичког васпитања доприносе и музичке игре, које се могу примењивати у настави. У том смислу, у наставку ћемо размотрити могућности примене косовско-метохијских народних игара у настави музичке и физичке културе, са циљем развијања музичких и физичких способности и усвајања националних вредности.

Народне игре са Косова и Метохије у настави

На традиционалну народну игру као драгоцено средство физичког, али и васпитања уопште, указивали су бројни педагози. Међу првима који су истицали значај неговања народних игара у раду са децом биле су Љубица и Даница Јанковић. Посебно су наглашавале њихов васпитни значај. Као саставни део народне традиције, коло је, према мишљењу сестара Јанковић, не само производ уметничког надахнућа народа већ и изражајна могућност колектива. Према њима, „у колу се складно везује индивидуалност коловође са игром заједнице. То је игра чија је нарочита предност баш у томе изравнавању, утапању појединца у целину, и управљању целине према коловођи. На тај начин, народна игра, као игра колектива, неосетно васпитава играче и развија код њих дружељубље, смисао за друштвеност, љубав према складу, слози, јединству" (Јанковић и Јанковић, 1934, стр. 2). Осим што доприносе физичком развоју, сестре Јанковић велики значај традиционалних игара виде у њиховој улози у развијању естетских, социјалних и етичких осећања. Народна игра, према њиховом мишљењу, може бити важно средство за остваривање задатака националног васпитања у настави (Јанковић и Јанковић, 1937, стр. 18). Због тога препоручују да се деца са овим видом народног стваралаштва упознају још од раног детињства.
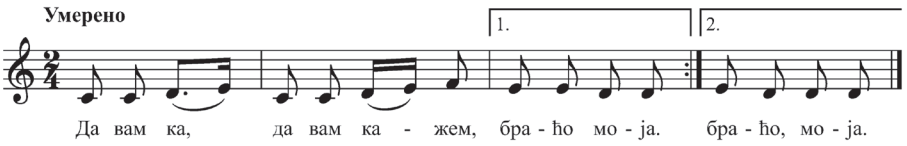
Једну од карактеристика косовскометохијског играчког и музичког наслеђа представљају игре са певањем. Међу њима се налазе и једноставне игре погодне за извођење у млађем школском узрасту. Помоћу ових игара деца се могу упознати са друштвеним приликама и условима живота у прошлости на Косову и Метохији, који су се одражавали и у народној игри. На пример, приликом савладавања призренске игре са певањем *Разїранала їрана јорїована*, децу треба упознати са појединим стилским специфичностима игре овог поднебља, које су повезане са условима живота његовог становништва. Наиме, за време турске власти Срби у Призрену живели су у кућама које су биле сазидане једна уз другу, како би били ближи једни

другима. Та потреба за заједништвом пренела се и у народну игру. Држање играча у призренским играма је збијено, што, према мишљењу Љубице и Данице Јанковић, представља израз колективне свести и тежње за опстанком заједнице и очувањем њеног идентитета. Призренска игра „Да вам кажем, браћо моја" такође је погодна за упознавање ученика у млађим разредима основне школе (Павловић, 2013, стр. 89).

Пример 1.

Да вам кажем, браћо моја

Забележиле сестре Јанковић
Призрен

Да вам ка, да вам кажем, браћо моја,
Овако, овако се бибер туче:
С петицом, с петицом се бибер туче!
Да вам ка, да вам кажем, браћо моја,
Овако, овако се бибер туче:
С коленом, с коленом се бибер туче!
Да вам ка, да вам кажем, браћо моја,
Овако, овако се бибер туче:
С лактом, с лактом се бибер туче!
Да вам ка, да вам кажем браћо моја,
Овако, овако се бибер туче:
Са главом, са главом се бибер туче!
Да вам ка, да вам кажем браћо моја,
Овако, овако се бибер туче:
Са брадом, са брадом се бибер туче!

Шаљив карактер песме „Да вам кажем, браћо моја" исказан је на интересантан начин – мимичким покретима. Мимичким илустровањем садржине текста песме, у покрет се стављају сви делови тела, чиме се певање повезује са покретом и игром. Могућности развијања знања, способности, позитивних ставова и уверења у настави музичке и физичке културе, на основу ове песме, објашњене су у Прилогу 1.
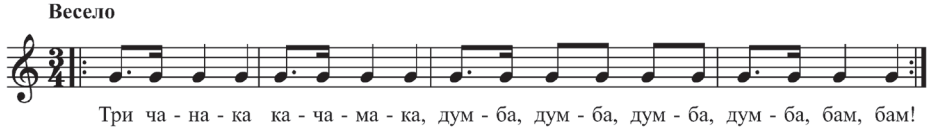
У Призрену су младићи и девојке играли одвојено једни од других, док се у Пећи играло мешовито коло. За разлику од призренских игара, у пећким играма уочљива је већа слобода у изражавању веселог расположења. Тако, „док призренке у игру уносе одмерено држање и однеговано осећање мере, дотле Пећанке игром изражавају жив темперамент и непосредност" (Јанковић и Јанковић, 1937, стр. 125). Оваква разлика у начину играња, према мишљењу сестара Јанковић, била је условљена различитим друштвеним и животним околностима. У брдовитим пределима, где су Турци ређе боравили, било је више слободе, што се одражавало и на начин играња. Неке од

игара са певањем из овог поднебља које се, по свом обиму, мелоритмичкој структури, тексту и кореографији, могу обрађивати са децом млађег школског узраста јесу „Купус козе попасоше", „Три чанака качамака" и „Уродиле жуте крушке". Ове игре забележио је етномузиколог Милоје Милојевић (2004, стр. 98, 145, 154).

Пример 2.

Три чанака качамака

Забележио: М. Милојевић
Пећ

Три чанака качамака,
Думба, думба, думба,
Думба, бам, бам!
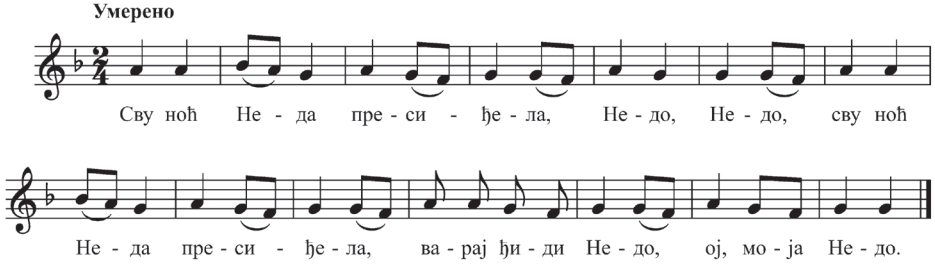
Милојевић наводи да се ово женско коло у време турске власти играло без музичке пратње, у соби или у дворишту (2004, стр. 145). Такав начин извођења може се довести у везу са животним околностима српског становништва под турском влашћу, у којима су гласно музицирање и певање били ограничени. Из дидактичко-методичких разлога, у наставној реализацији предлажемо примену ритмичких инструмената уз ову игру. Могућности развијања знања, способности, позитивних ставова и уверења применом ове игре представљене су у Прилогу 2.

У песмама и играма са певањем северног Косова и Метохије, Ибарског Колашина и Пећког краја присутни су елементи црногорског фолклора и дијалекта, што се може довести у везу са досељавањем становништва из Црне Горе. Неке од карактеристичних игара са певањем из Ибарског Колашина јесу „Сву ноћ Неда пресиђела" (Арсић, 1993) и „Текла вода на валове" (Милојевић, 2004, стр. 73). При њиховој обради пажњу треба усмерити на карактеристичан мелос који подсећа на црногорски, што је у складу са пореклом дела становништва овог краја.

Пример 3.

Сву ноћ Неда пресиђела

Забележио: Новица Арсић
Угљаре (Ибарски Колашин)

Сву ноћ Неда пресиђела, Недо, Недо,
Сву ноћ Неда пресиђела,
Варај ђиди Недо, ој, моја Недо.

Сву ноћ Неда пресиђела,
Шест вретени док најрела,
И седмо је зајочела.

Ова песма по својој структури представља пример старијег слоја сеоске певачке традиције, који одликују узак амбитус и ритмичко-мелодијска једноставност. Такве мелодије Милојевић назива мелодијама „доњег слоја" (2004, стр. 18), указујући на њихово старије порекло. Уз једноставне кораке, песму могу изводити и ученици млађег школског узраста. Могућности развијања знања, способности, позитивних ставова и уверења применом ове игре приказане су у Прилогу 3.

У Гњилану су, као и у Призрену, девојке и жене играле одвојено од мушкараца. Према наводима сестара Јанковић, такав начин играња представљао је један од облика заштите српских девојака од Турака. О томе сведочи и њихов запис: „Србин се уздржавао да се ухвати до девојке коју воли, само да се Турчин не би до ње хватао" (Јанковић и Јанковић, 1951, стр. 52). Игре Косовског Поморавља одликују се мирнијим и сведенијим извођачким карактером, што сестре Јанковић доводе у везу са начином живота и израженим облицима угњетавања становништва у овој средини. Неке од игара из Косовског Поморавља погодне за обраду са ученицима млађег школског узраста јесу „Отворте нам капије", „Заигра ми дивно коло" и „Упали се град Софија" (Павловић, 2013, стр. 93–98).

На централном Косову стил играња такође одражава општу атмосферу живота народа и његов потчињени положај. Сестре Јанковић бележе да је у женским сеоским играма на Косову „играње толико мирно да изгледа готово *мртво*. Без обзира на то шта игра, песма и мелодија захтевају, Косовке у начину играња показују нешто потиштено. Оно дуго *ииии* једина је одушка,

али не и потпуно ослобађање осећања које их испуњавају" (Јанковић и Јанковић, 1937, стр. 42). Приликом извођења узвика *иии* на крају игре, ученицима треба објаснити његово значење и функцију, како би га разумели као саставни део изражајности традиционалног начина извођења, а не само као звучни ефекат у игри.

Бранислав Нушић женску игру са централног Косова такође описује „као тиху и одмерену, без покрета тела и главе. Све девојке у колу гледају у земљу и крећу се једнолико уз пратњу и песме" (1986, стр. 165). Поједине игре са певањем са централног Косова својим музичким и извођачким карактеристикама одговарају способностима ученика од првог до четвртог разреда основне школе и могу се применити у настави музичке културе, уз истовремено упознавање ученика са особеностима традиционалног начина играња овог поднебља. То су: „Чаглавчанке све девојке" (Приштина), „Јежо, Јежо" (Горње Неродимље), „Кондир вино" (централно Косово), „Под ноћ пођох" (Вучитрн) и „Плети, вези, девојко" (Велика Хоча) (Павловић, 2013).

Народна традиција Сиринићке и Средачке жупе одликује се бројним специфичностима које се огледају у обичајима, говору, песмама и играма, као и у народној ношњи. Ове специфичности проистичу из географске условљености и изолованости жупа, услед чега се развијао аутентичан музички фолклор. Приликом упознавања ученика са играма Средачке жупе, може бити интересантна игра са певањем „Покрај, кито, мори". За ученике фолклорне секције посебно је занимљива игра са певањем „Тегнај ми оро, мори Бојано" из Сиринићке жупе (Павловић, 2013). Ова игра са певањем изводи се у оквиру обичаја Прочке, који се данас на Косову и Метохији изводи једино у овој средини. Реч је о прастаром обичају у коме се маскирана поворка омладине креће кроз села и изводи различите шаљиве сцене. Ова мала драмска игра може се извести и у школским условима, што би био драгоцен допринос неговања и очувања обичаја Прочке. У главним улогама су *младожења* – Краљевић Марко, невеста (мланеста), коју глуми мушкарац, и поворка младића маскираних у крзна медведа, овце и других животиња, који чувају *мланесту* да је неко не „украде". Карневалско расположење овде не само да није ишчезло, већ је у временима тешког живота српског живља на овим просторима добило форму пркоса и отпора (Павловић, 2013).

Веома је важно да се приликом представљања народних игара Косова и Метохије у настави музичке и физичке културе ученици упознају и са специфичностима народне ношње, јер се на тај начин стиче потпунија слика о богатству и лепоти народног стваралаштва овог поднебља. Једну од карактеристика женске призренске ношње представљају димије, у чему се огледа утицај османске културе. Кошуље су препознатљиве по чувеном призренском платну. Међу најлепше делове женске сиринићке ношње спада превез са капом, изузетно украшен везом, различитим шарама и орнаментима (Терзић, 2008). За пећку ношњу карактеристичан је дугачки

зубун, такође богато украшен везом у различитим нијансама црвене боје. Невесте су у Ибарском Колашину на глави носиле капу перјаницу, за коју се веровало да их штити од *урока* (Терзић, 2008, стр. 94). У Вучитрну су жене изнад ушију уплитале *трвеље* – црне вунене плетенице, преко којих су носиле платнени обруч *отози* – пешкир са кратким ресама окренутим према лицу (Менковић, 2004).

Методички приступ обради традиционалних игара са певањем у настави музичке културе подразумева најпре обраду песме по слуху, а затим усвајање и увежбавање корака. У настави физичке културе пажњу треба усмерити на правилно извођење покрета и њихово усклађивање са ритмом и музиком, односно певањем. Поред савладавања песме и корака, потребно је разговарати о приликама и местима у којима су се ове игре изводиле у прошлости, као и о њиховој улози у животу народа. На тај начин, поред доприноса физичком развоју, народне игре са певањем омогућавају ученицима да се упознају са народним стваралаштвом у ширем смислу, начином живота и историјским околностима у којима су ове игре настајале. Истовремено, њихова примена доприноси бољем разумевању прошлости, неговању културног и националног идентитета и остваривању задатака националног васпитања.

Закључак

Настава музичке културе у основној школи представља важан чинилац свестраног развоја ученика. Поред остваривања задатака музичког образовања и васпитања, она пружа могућности за остваривање задатака интелектуалног, радног, моралног, естетског, еколошког и физичког васпитања. Физичко васпитање се на специфичан начин може остваривати и у настави музичке културе применом традиционалних народних игара, које су, према наставном плану и програму, заступљене и у настави музичке и физичке културе. Традиционалне народне игре представљају неисцрпан извор сазнања о животу српског народа, његовој историји и културном трајању. Њиховим упознавањем у настави подстиче се интересовање ученика за српску културу и традицију, а истовремено се доприноси неговању и развијању националне свести и патриотских осећања.

Од посебног значаја јесте неговање и очување косовскометохијског народног музичког стваралаштва, које је, услед неповољних друштвено-политичких и историјских околности, све више угрожено. У раду су сагледане могућности примене косовско-метохијских игара са певањем у основношколској настави музичке културе, са циљем остваривања задатака физичког васпитања, али и упознавања ученика са овим делом народног музичког наслеђа, његовог неговања и очувања. Примена традиционалних

игара са певањем у настави на тај начин представља могућност повезивања музичког и физичког васпитања са задацима националног васпитања и доприноси очувању културног наслеђа Косова и Метохије.

Са музичког аспекта, народне игре значајне су за развој музичких способности ученика, пре свега осећаја за ритам и мелодијску фразу, гласа и слуха, осећаја за темпо, музичког памћења, као и способности активног слушања и доживљавања музике. Извођењем покрета уз песму развија се креативност и подстиче стваралачки потенцијал ученика. Складним и заједничким извођењем музичких игара развија се осећај за лепо, а истовремено се доприноси развоју моторичких способности. Кроз игру ученици усвајају елементе ходања, упознају и разликују различите темпе, савладавају основне покрете руку, тела и ногу, дечји поскок и корак-докорак, као и кретање удесно, улево, напред и назад. На тај начин усавршавају се природни облици кретања који имају практичну примену у свакодневном животу, док стечене моторичке вештине могу представљати основу за касније активно бављење различитим спортским и другим физичким активностима.

Извођењем традиционалних народних игара подстичу се истрајност, спретност, брзина, прецизност и издржљивост, стичу физичка снага и кондиција, а доприноси се развоју покретљивости и координације. Оне су значајне за правилан физички развој деце, јер различитим облицима кретања доприносе развоју и усавршавању моторичких способности. Усвајање различитих покрета праћено је активирањем бројних интелектуалних процеса – опажања, усмеравања пажње, концентрације, мишљења, памћења, анализе и синтезе – чиме се подстиче и интелектуални развој ученика. Народне игре доприносе складном развоју духовног и физичког аспекта личности, вољно-делатних и естетских способности, као и развијању рекреативних потреба и интересовања, мотивације и способности социјализације ученика. Истовремено, оне могу представљати значајан чинилац националног васпитања. Све су то задаци физичког васпитања који се могу остваривати и у настави музичке културе, будући да су традиционалне народне игре значајно заступљене и у оквиру овог наставног предмета.

Могућност повезивања музичких и физичко-васпитних садржаја илустрована је у прилозима, у којима су анализиране три косовско-метохијске игре са певањем. За сваки пример наведена су знања, способности, ставови и уверења који се њиховом применом могу развијати у настави музичке и физичке културе. На тај начин показано је да се избором одговарајућих традиционалних игара могу истовремено повезати музички садржаји са развојем ритмичких, моторичких и координационих способности, као и са неговањем интересовања за народно музичко наслеђе и развијањем одговорности за његово очување. Имајући у виду изузетну васпитно-образовну вредност традиционалних народних игара, њиховој примени у наставном процесу потребно је посветити већу пажњу.

На основу изложеног може се закључити да традиционалне игре са певањем представљају драгоцен садржај за остваривање задатака физичко-здравственог васпитања у настави музичке културе, али и за развијање музичких способности, неговање националних осећања и упознавање са културним наслеђем Косова и Метохије и његово очување. Њиховом применом у настави стварају се услови за повезивање музичког, физичког и националног васпитања, чиме се доприноси свестраном развоју ученика основношколског узраста.

Литература

Арсић, Н. (1993). Неке карактеристике певања у Ибарском Колашину. *Баштина*, *4*, 130–141.

Влаховић, Б., Ђорђевић, Ј., Јовановић, Б., Лакета, Н., Поткоњак, Н. и Трнавац, Н. (1996). *Општа педагогија (за студенте учитељских факултета)*. Београд: Учитељски факултет.

Јанковић, Љ. и Јанковић, Д. (1934). *Народне игре*, књ. I. Београд: Просвета.

Јанковић, Љ. и Јанковић, Д. (1937). *Народне игре*, књ. II. Београд: Просвета.

Јанковић, Љ. и Јанковић, Д. (1951). *Народне игре*, књ. VI. Београд: Просвета.

Јовановић, Б. (2018). *Васпитни рад у школи*. Београд: Српска академија образовања.

Каменов, Е. (1997). *Предшколска педагогија*. Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства.

Коменски, Ј. А. (1997). *Велика дидактика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Лок, Џ. (1950). *Мисли о васпитању*. Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.

Маврић, Ф., Максимовић, А. и Кахровић, И. (2014). Физичка култура као чинилац развоја хуманистичких вредности. У: Б. Јовановић и М. Вилотијевић (ур.), *Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности* (стр. 491–504). Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Менковић, М. (2004). *Облик и склад. Композиција традиционалног костима са Косова и Метохије на примеру женског костима српског становништва из централног дела Косова*. Београд: Центар за очување наслеђа Косова и Метохије.

Милојевић, М. (2004). *Народне песме и игре Косова и Метохије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Нушић, Б. (1986). *Косово: опис земље и народа*. Београд: Просвета.

Павловић, Б. (2013). Музички фолклор Косова и Метохије у музичком стваралаштву ученика основне школе. У: С. Маринковић и С. Додик (ур.), *Владо С. Милошевић, етномузиколог, композитор, педагог. Традиција као инспирација* (стр. 122–135). Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци.

Ракић, В. (1979). *Васпитање игром и уметношћу*. Параћин: Библиотека „Др Вићентије Ракић".

Спенсер, Х. (1921). *О васпитању умном, моралном и телесном*. Београд: Издање С. Б. Цвијановића.

Терзић, И. (2008). *Народна ношња Срба*. Београд: Ком арт.
Boli, E. i Popović, J. (2011). *Plesovi*. Leposavić: Fakultet za sport i fizičko vaspitanje.
Borisovič Eljkonjin, D. (1990). *Psihologija dečje igre*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Branković, D. i Ilić, M. (2003). *Osnovi pedagogije*. Banja Luka: Comesgrafika.
Đorđević, J. i Potkonjak, N. (1983). *Pedagogija*. Beograd: Naučna knjiga.
Ilić, M. (2003). *Pedagogija sporta*. Banja Luka: Centar za sport Banja Luka.
Kačapor, S. (2003). *Sadržaji iz opšte istorije pedagogije*. Pančevo: Grafos internacional.
Kamenov, E. (1986). *Intelektualno vaspitanje kroz igru*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Krulj, R., Kačapor, S. i Kulić, R. (2003). *Pedagogija*. Beograd: Svet knjige.
Momčilović, Z. (2008). *Metodika fizičkog vaspitanja*. Vranje: Učiteljski fakultet Vranje.
Nikolaki, E., Koutsouba, M., Venetsanou, F., Lykesas, G., Fountzoulas, G., & Savidou, D. (2023). A different approach to teaching traditional dance in physical education classes. *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, *21*(1), 1–13. https://doi.org/10.22190/FUPES221122002N
Platon. (1939). *Misli o vaspitanju*. Beograd: Izdavačka knjižara „Rajković".
Platon. (1957). *Zakoni*. Zagreb: Kultura.
Potkonjak, N. i Šimleša, P. (ur.). (1989). *Pedagoška enciklopedija*, tom 1. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Ruso, Ž. Ž. (1989). *Emil ili o vaspitanju*. Valjevo: Estetika.
Tratnjek, M. T., & Kovačič, B. M. (2023). Video as an alternative approach to teaching folk dances in music lessons. *Inovacije u nastavi*, *36* (4), 110–126. https://doi.org/10.5937/inovacije2304110T
Vigotski, L. (1996). *Dečja psihologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
Zaninović, M. (1985). *Pedagoška hrestomatija*. Zagreb: Školska knjiga.

Прилоī 1.

Исходи у настави музичке и физичке културе за игру са певањем „Да вам кажем, браћо моја" – Призрен

Настава музичке културе

Знања:

1) доживљавање и упознавање приме и секунде волте;
2) уочавање и препознавање карактеристичног ритмичког и мелодијског тока песме;
3) упознавање са традиционалном народном песмом као делом музичког фолклора Косова и Метохије.

Сīособносīи:

1) развијање гласа и слуха;
2) развијање осећаја за ритам и музичку фразу;
3) развијање способности усклађивања певања уз покрет;
4) развијање осећаја за лепо.

Ставови и уверења:

1) развијање љубави и интересовања према музичком фолклору свог народа;
2) развијање позитивног односа према народном музичком стваралаштву и његовом очувању;
3) развијање позитивног односа према заједничком раду и учешћу у музичким активностима.

Настава физичке културе

Знања:

1) упознавање различитих начина кретања и покрета одређених делова тела;
2) усвајање основних правила и начина извођења игре;
3) разумевање значаја правилног усклађивања покрета са ритмом и музиком;
4) упознавање призренске народне ношње.

Способности:

1) развијање координације покрета;
2) развијање осећаја за ритам и усклађивање покрета са музичким током;
3) развијање просторне оријентације и способности контролисања покрета;
4) развијање покретљивости и гипкости тела;
5) развијање способности имитативног и изражајног кретања.

Ставови и уверења:

1) развијање позитивног односа према физичкој активности и кретању;
2) развијање навике учествовања у заједничким физичким активностима;
3) развијање сарадње, уважавања других и одговорности у заједничком извођењу игре;
4) развијање позитивног односа према традиционалним облицима игре и њиховој улози у очувању културног наслеђа.

Прилог 2.

Исходи у настави музичке и физичке културе за игру са певањем „Три чанака качамака" – Пећ

Настава музичке културе

Знања:

1) усвајање и препознавање ритмичке фигуре пунктирана осмина са шеснаестином,
2) упознавање са могућношћу извођења ритмичког обрасца свирањем на бубњићу;
3) упознавање са традиционалном игром са певањем као делом музичког фолклора Косова и Метохије.

Способности:

1) развијање осећаја за ритам;
2) развијање способности прецизног ритмичког извођења;

3) развијање способности усклађивања певања и свирања на бубњићу;
4) развијање координације покрета при свирању.

Ставови и уверења:
1) развијање интересовања за музички фолклор Косова и Метохије;
2) развијање позитивног односа према традицији, историји свог народа, музичком наслеђу;
3) развијање одговорности за неговање и очување народног стваралаштва.

Настава физичке културе
Знања:
1) упознавање различитих начина кретања у складу са ритмом музике;
2) разумевање значаја усклађивања покрета са ритмичким током песме;
3) упознавање народне ношње пећког краја.

Способности:
1) развијање способности извођења складних покрета у складу са ритмом песме;
2) развијање координације и ритмичности покрета;
3) развијање способности усклађивања сопствених покрета са музиком и покретима других;
4) развијање креативности кроз самостално осмишљавање покрета уз ритам песме.

Ставови и уверења:
1) развијање позитивног односа према физичкој активности и кретњу уз музику;
2) развијање сарадње и уважавања других током заједничког извођења игре;
3) развијање интересовања за традиционалне народне игре.

Прилог 3.

Исходи у настави музичке и физичке културе за игру са певањем „Сву ноћ Неда пресиђела"

Настава музичке културе
Знања:
1) доживљавање и препознавање музичког лука;
2) уочавање специфичности песме (уски амбитус, једноставна ритмичко-мелодијска структура, призвук црногорског мелоса).

Способности:
1) развијање слуха, осећаја за ритам и музичког памћења;
2) развијање способности складног извођења покрета уз певање;
3) развијање осећаја за спорији темпо;
4) развијање способности изражајног певања у складу са карактером песме.

Ставови и уверења:

1) развијање интересовања за упознавање традиционалне песме и игре Косова и Метохије;
2) развијање позитивног односа према очувању традиционалног музичког наслеђа.

Настава физичке културе

Знања:

1) упознавање основних корака и начина кретања уз песму;
2) разумевање повезаности ритма, темпа и кретања;
3) разумевање карактеристика стила игара које потичу из брдско-планинских предела.

Способности:

1) развијање координације покрета;
2) развијање способности усклађивања корака са ритмом и темпом песме;
3) развијање контроле покрета;
4) развијање осећаја за простор и усклађивање сопственог кретања са кретањем групе.

Ставови и уверења:

1) развијање позитивног односа према народној игри и плесу;
2) развијање сарадње и уважавање других у заједничком извођењу игре;
3) развијање интересовања за традиционалне облике игре као дела културног наслеђа.

Anđelka M. KOVAČ
Educons University in Sremska Kamenica
Faculty of Teacher Education
Sremska Kamenica (Serbia)

Biljana M. PAVLOVIĆ
University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Teacher Education
Department of Methodology
Leposavić (Serbia)

Ivica D. NIKOLIĆ
Educons University in Sremska Kamenica
Faculty of Teacher Education
Sremska Kamenica (Serbia)

Implementation of Physical Education in Music Teaching Based on Folk Dances from Kosovo and Metohija: A Historical-Didactic-Methodological Approach

Summary

The paper discusses the possibilities of implementing physical education tasks in music education through traditional folk dances with singing from Kosovo and Metohija. The aim is to determine which of these folk dances can be applied in music education, and which knowledge, skills, and abilities can be developed through them. In order to understand the meaning and importance of physical education, the paper analyzes the views and concepts of key educators throughout the history of pedagogy regarding this area, considers the importance of folk dances, and indicates the possibilities of their application in teaching. It has been established that folk dances from Kosovo and Metohija can serve as valuable educational content and that their use in teaching contributes to the introduction to, cultivation of, and preservation of the folk musical heritage of Kosovo and Metohija, as well as to achieving the goals of national, physical, and music education. Therefore, it is necessary to pay greater attention to these folk dances with singing in teaching, to familiarize educators, class teachers, and music teachers with their educational and cultural values, and to encourage them to use appropriate examples to more successfully achieve the tasks of the national education strategy. The research employed methods of analysis and synthesis.

Keywords: primary school teaching; music and physical education; traditional folk dances from Kosovo and Metohija.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).